

Ve svých podkladových dokumentech představily jednotlivé země své důchodové systémy, relevantní veřejné politiky dotýkající se rovnoprávného postavení mužů a žen a např. politiky zaměstnanosti, ochrany před chudobou atd. a také odlišností v rodinných a profesních drahách mužů a žen v národním společensko-kulturním kontextu. Při komparaci předložených materiálů i přímých vystoupení na Peer Review lze získané poznatky stručně shrnout a vyhodnotit takto:

- Národní koncepce se liší z hlediska chápání základních rolí důchodových systémů i z hlediska přístupů k problematice rovnoprávného postavení mužů a žen obecně i v penzijních systémech. Všechny země však mají v základním pilíři důchodových systémů zabudovány nějaké formy kompenzací těch období v životě, kdy jsou lidé ekonomicky neaktivní, a hlavní pozornost je přitom věnována obdobím péče o děti.
- Životní dráhy mužů a žen mají v zúčastněných zemích mnohé společné, ale také neméně významné odlišné rysy. Společnými jsou zejména přerušovaná kariéra žen, jejich nižší ekonomická aktivita a příjmy, nerovnoměrné rozdělení rolí mužů a žen v soukromé sféře, což se přenáší do sféry veřejné. Odlišnosti spočívají např. v různé míře využívání zkrácených úvazků, v podílech jednopříjmových a dvou-příjmových úplných rodin v populaci, v délce přerušování profesní kariéry ženami v souvislosti s péčí o děti (délka rodičovské dovolené i doba celodenní péče o děti předškolního věku).
- Životní dráhy žen a mužů jsou ve vysoké míře podmíněny obecnými strukturálními a institucionálními podmínkami, což je jedna ze zásadních příčin národních odlišností. Mezi stěžejními diferencujícími prvky je dostupnost služeb denní péče o děti a péče o nesoběstačné osoby a také nástroje podpory zaměstnanosti, zejména žen. Obecně řečeno jsou nerovnosti v životních drahách mužů a žen podmíněny tím, nakolik jsou realizována

opatření ke sladění rodinného a pracovního života.

- Škála přístupů k řešení otázek genderových nerovností v důchodových systémech je velmi široká. Na jedné straně je např. ve Švédsku prosazována nezávislost žen a jejich vysoká ekonomická aktivita a důsledně individualizované penze, individuální rozdílnosti životních drah zohledňuje např. flexibilní důchodový věk (případy extrémně nízkých důchodů řeší garantované penze v rámci národního základního systému starobních penzí). Na straně druhé země jako Německo nechtějí „vnucovat“ pracovní zapojení žen a zaměřují se na vyrovnávání genderových rozdílů, vzniklých z genderově odlišných životních drah, v rámci penzijních systémů, ale efektivita je dost omezená. Příkladem země, která vytváří mnohostranné předpoklady pro sblížení životních drah mužů a žen, je Francie, ale přesto je tam rozdíl v penzích mužů a žen poměrně výrazný (47 % v individuálních penzích, v ČR je to 18 %).
- Překážkou větší celkové efektivity vyrovnávacích opatření v rámci penzijních systémů je mj. to, že tato opatření často diferencují nároky na „úlevy“ (benefity, kredity, náhradní doby atd.) podle různých kritérií, jako je věk dětí, hospodářský sektor, míra zdravotního postižení pečované osoby aj. Vznikají tak vedlejší nezamýšlené efekty. Na základě dvoudenního jednání Peer Review k tématu dopadů životních drah na důchody žen a mužů byly přijaty závěry, z nichž lze jmenovat:
 - Genderové nerovnosti v oblasti penzí není možné řešit pouze v rámci penzijních systémů, protože mají své zdroje v odlišných životních drahách mužů a žen a v nerovnostech v jejich profesních biografiích, oborově zaměřeni a především v nerovnostech v odměňování.
 - Různé formy redistribučních mechanismů narážejí na problémy zajištění univerzálnosti jejich působení, eliminace vedlejších efektů či dostatečnosti míry odstranění

diskriminačních prvků, to vše aniž by vznikaly jiné formy diskriminace, nejednoznačnost v definování nároků a oprávnění a aniž by byla ohrožena finanční ušnosť pro důchodový systém a státní rozpočet.

- Existuje diskrepance mezi požadavky prosazovanými především příznivci redistribučního působení penzijních systémů (kladoucími důraz na první pilíř – „státní důchody“) a požadavky zastánců především finanční udržitelnosti těchto systémů (požadujícími rozvinutí dalších pilířů a zesílení osobní odpovědnosti za zabezpečení ve stáří).
- Vzhledem k tomu, že možnosti eliminace genderových rozdílů v penzích do značné míry závisejí na sblížení životních drah mužů a žen, jsou zde velice důležité vlivy strukturálních a institucionálních podmínek, vytvářených veřejnými politikami – jmenovitě rodinnou, vzdělávací, politikou zaměstnanosti a politikou rovných příležitostí. Konkrétně je třeba zmínit vliv komplexu opatření na sladování rodiny a zaměstnání.
- Neméně významný je vliv historicko-kulturních specifik jednotlivých zemí, která determinují možnosti změn v genderových vztazích, a tím v chování (životních drahách) jednotlivců, i v přístupu relevantních subjektů při řešení genderových rozdílů ve veřejné a soukromé sféře a zavádění opatření uvnitř penzijních systémů.
- Proměnlivost životních drah i jejich diferenciace jsou tak vysoké, že je obtížné to zohlednit v průhledně a jednoznačně definovaných principech důchodových nároků. Problémem je např. vysoký podíl osamělých matek či nesezdaných soužití (nelze účinně rozvíjet „vyrovnávací“ opatření založená na manželském soužití).
- Většina opatření na vyrovnání genderových rozdílů v rámci penzijních systémů v sobě nese nebezpečí demotivačního působení na ekonomickou aktivitu (žen).

Autorka působí ve VÚPSV, v. v. i., a otázkám rodiny a genderovým rozdílům se věnuje dlouhodobě.

Informační servis čtenářům

Analýza imigrace a integrace cizinců v Ústeckém kraji

Kuchař, Pavel - Balek, Petr. Integrace cizinců. Případ Ústeckého kraje

Ústí nad Labem, FSE UJEP, 2011. 110 s. ISBN 978-80-7414-435-6

Nevelká kniha se zabývá zajímavou a v současné době i velmi potřebnou tematikou. Problematika imigrace cizinců a jejich integrace, respektive adaptace, do českého prostředí je součástí integračních, multikulturálních procesů soudobého světa.

První kapitola práce je věnována vývojovým trendům počtu cizinců v ČR a ve sledovaném kraji. Poskytuje tak přehledný obraz o významnosti zkoumaného problému. I když statistiky zaznamenávají mírný pokles

počtu zaměstnaných cizinců v posledních dvou letech, je jejich role v ekonomické oblasti nezanedbatelná. Studie potvrzuje, že většina cizinců přijíždí do ČR za prací, přičemž z větší části pracují v pozici zaměstnanců, menší část pak podniká. Podrobnější analýza ukazuje rozdíly ve vzdělanostní struktuře cizinců z jednotlivých zemí, kde zejména vyniká rozdíl mezi imigranty z Ruska (s nejvyšším podílem středoškolského a vysokoškolského vzdělání) a Vietnamu

(s nejnižším podílem osob s vyšším vzděláním). Zajímavá je rovněž informace o počtu dětí cizinců navštěvujících základní a střední školy. Průznačný je trend růstu počtu dětí cizinců na středních školách.

Další kapitola se zabývá integrační politikou ČR. Vedle prezentace obecných zásad integrační politiky si všímá její realizace v konkrétních podmínkách ve formě komunikačních plánů. Jejich cílem je přispět k rozvoji vzdělání imigrantů, prevence jejich

sociálního vyloučení a pomoc při hledání zaměstnání. Problematika integrace cizinců se tak významně dotýká i otázek sociální práce měst a obcí.

Za přínos považují, že studie je založena na empirickém šetření situace cizinců. Jde především o cizince z tzv. třetích zemí, vůči nimž jsou uplatňována některá omezení a jejichž přítomnost v českém prostoru není ze strany místních občanů jednoznačně pozitivně hodnocena. Současně se přicházející cizinci svým způsobem života často liší od majoritní společnosti, v důsledku čehož vznikají různé problémy a nedorozumění. Projekt empirického šetření sledoval několik cílů: předně zjistit postavení cizinců z pohledu vztahu k majoritní společnosti, podmínek života a probíhající procesy integrace. Významný úkol šetření byl ve zjištění postavení cizinců na trhu práce a poznání mechanismů při hledání zaměstnání. Součástí zkoumání bylo i zjišťování aktuálních potřeb a identifikace rizikových sociálních situací, v nichž se cizinci mohou ocitnout. Metodika výzkumu a postup jeho provedení jsou popsány v kapitole páté. Metoda zkoumání, vztahující se na cizince evidované v rámci Ústeckého kraje, byla založena na studiu statistických zdrojů a dále pak na sociologických rozhovorech s pracovníky příslušných českých institucí a hloubkových rozhovorech se samotnými imigranty. Konkrétně šlo hlavně o Ukrajince, Mongoly, Vietnamce a Rusy. Rozsah zkoumaného souboru je dostatečný, takže výpovědi respondentů lze s určitou opatrností zobecňovat a patrně by se potvrdila jejich platnost i v širším celorepublikovém pohledu.

Zajímavé výsledky o vzájemném vztahu příslušníků majoritní společnosti a cizinců obsahuje další kapitola. Konstatuje se, že na straně majoritní společnosti existují jisté odmítavé stereotypy vůči cizincům, což se projevuje v jejich charakteristice české společnosti. Vidí ji jako společnost uzavřenou, v důsledku toho neexistují většinou silnější interpersonální vazby mezi cizinci a domorodci. To se ve svých důsledcích jeví jako vážná překážka jejich integrace. Je ovšem významné, že tato situace, i když v sobě má určité napětí, jen výjimečně vede ke konfliktům. Jednou z příčin nedostatečné interpersonální komunikace je ovšem malá znalost českého jazyka. Přítomnost znalost češtiny logicky koresponduje s délkou pobytu cizince v ČR a také s jistou mírou podobnosti jazyků. Nepřekvapí proto, že nejvyšší podíl dobrých znalostí češtiny mají Ukrajinci a Rusové, nejméně pak Vietnamci a Mongolové.

Základním konceptuálním pojmem empirické studie je integrace cizinců. V této souvislosti je kladena otázka, zda chápání integrace není v případě zkoumaných cizinců příliš zatíženo naším českým etnocentrickým pohledem vyžadujícím co neúplnější přizpůsobení se české kultuře. Patrně s ohledem na to, že většina cizinců neplánuje trvalý pobyt v ČR, přichází za výdělkem a poté odchází, nelze očekávat jejich úplnou integraci. V zásadě jde o přizpůsobení se místním podmínkám na určitý čas, bez zásadnějších změn v oblasti vlastní specifické kultury. Těchto souvislostí si knížka všímá v závěrečném shrnutí, kde mimo jiné konstatuje, že multikulturalismus přeceňuje možnosti oboustranného vstřícného přijetí

často dosti rozdílných způsobů života. Je patrně vhodnější pracovat s konceptuálním pojmem adaptace. Integrace se může vztahovat na příslušné národnostní skupiny, které pod talkem sociálního prostředí majoritní populace zřejmě posilují svoji vnitřní skupinovou kohezi.

Kapitola 6 a následující obsahují výsledky empirického šetření. Interpretace získaných poznatků ukazuje řadu významných souvislostí faktického soužití cizinců s majoritní společností. Např. se potvrzuje, že zahraniční pracovníci nejsou všude dobře přijímáni, což potvrzuje jistý již zmíněný český etnocentrismus.

Výklad výsledků empirického šetření podle stanovených strukturálních dimenzí je přehledný. Uvedené poznatky jsou inspirativní pro sociální politiku a práci s imigranty. Závěry, ke kterým autoři dospěli na základě provedeného empirického šetření, jsou významné nejen pro politiku místních orgánů Ústeckého kraje, ale jsou inspirativní pro posouzení stavu integrační politiky státu vůči cizincům všeobecně. Oprávněně se v závěrech zdůrazňuje, že vzhledem k demografickému vývoji české populace se v příštích letech neobejdeme bez žádoucí imigrace. Platí zřejmě i konstatování, že tato imigrace bude nadále převažovat ze zemí kulturně vzdálenějších. V konkrétní politice lokálních i centrálních orgánů je proto zřejmě třeba podporovat opatření, která pomohou postupně překonat různé bariéry a předsudky soužití majoritní společnosti s cizinci.

František Zich, VŠFS

Z konference k zahájení Evropského roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 v ČR

Dne 1. března 2012 se v Černínském paláci v Praze uskutečnila úvodní konference, již byl v České republice oficiálně zahájen Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 vyhlášený Evropskou unií.

Po úvodních projevech ministra Jaromíra Drábka, náměstka MŠMT Jana Kocourka a náměstka MPSV Jana Dobeše se slova ujal vedoucí Zastoupení EK v ČR Jan Michal, který zdůraznil tematickou provázanost jednotlivých Evropských roků a připomněl, že rok 2013 bude Evropským rokem aktivního občanství. Dále se věnoval demografickým ukazatelům EU a zdůraznil, že zatímco v současné době je průměrný věk obyvatel v EU 46 let a podíl osob 65+ dosahuje 16 %, již v roce 2030 bude průměrný věk v EU 47 let a podíl osob 65+ se téměř zdvojnásobí na 30 %. Vycházel také z výsledků průzkumu veřejného mínění v rámci EU, ze kterého je mimo jiné zřejmé, že skuteč-

nost stárnutí populace si v zemích EU uvědomuje 71 % respondentů, za možný problém jich ho však označuje pouze 40 %. Průzkum také ukázal, že problém mezigenerační diskriminace je výraznější v postkomunistických zemích, kde je také vnímání osob ve věku 55+ negativnější než ve státech EU-15. Dvě třetiny respondentů se také domnívají, že by lidé měli mít po dosažení důchodového věku možnost nadále pracovat, a jedna třetina z nich dokonce zvažuje, že po dosažení důchodového věku bude dále pracovat. V souvislosti s vysokou mírou nezaměstnanosti mladých lidí v EU, která v průměru dosahuje 20 %, se Jan Michal zmínil o konkurenci mladých a starých pracovníků, které je dle jeho názoru též třeba věnovat pozornost. Na závěr pak připomenul tzv. „stříbrnou ekonomiku“, tedy rozšiřování služeb pro seniory, ve které vidí do budoucna velký potenciál.

Dalibor Holý z Českého statistického úřadu ve svém vystoupení představil „seniory v datech“. Zmínil se o rozdílném mediálním věku obyvatel různých zemí EU,

který v některých zemích, např. Rakousku, Řecku, Finsku a Itálii, činí 42 a více let, zatímco v jiných (Irsko, Island a Makedonie) 36 let. Jako nejrychleji stárnoucí populace EU označil Řecko, Německo a Lichtenštejnsko. Dále se pak zaměřil na populaci starších osob v ČR, zejména na její vzdělanostní a pracovní charakteristiky. Upozornil na velmi nízký podíl (pouze 5 %) osob ve věku 55+ zapojených v ČR do vzdělávacího procesu. Dále uvedl, že 17 % obyvatel ČR pobírá starobní důchod a podíl pracujících důchodců dosahuje 3 % celkové zaměstnanosti v ČR, přičemž však existují značné rozdíly mezi muži a ženami, protože zejména v pozdějším věku zaměstnaní muži pobírající důchod tvoří až dvojnásobně početnější skupinu než ženy ve stejném postavení.

V odpolední části pak byly představeny jednotlivé tematické oblasti Evropského roku 2012 a zároveň s nimi byly také představeny organizace, které se v konkrétních oblastech angažují.

Tematickou oblast **Zaměstnávání starších osob** odborně uvedl prof. Igor Tomeš, který